

RECENZE

Dětství a společnost

Erik Homburger Erikson

ERIKSON, Erik Homburger. Dětství a společnost. Z anglického originálu *Childhood and society*, W. W. Norton and Co., first published 1950, přeložil Jan Valeška. 387 stran, ISBN 80-7203-380-8. Praha: Argo 2002.

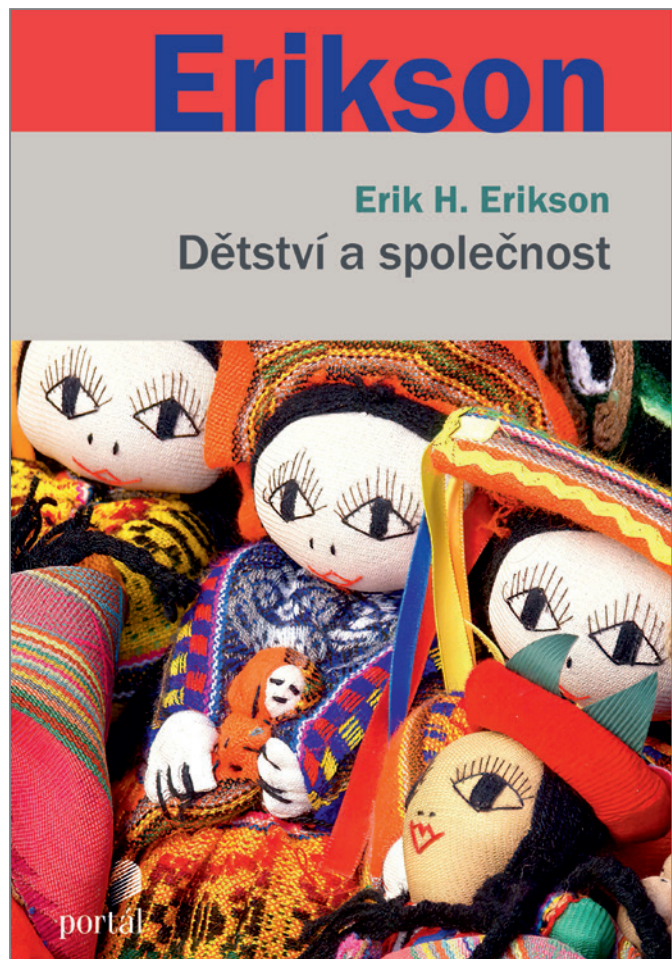
Tadeáš Samuel Zborník

e-mail | t.s.zbornik@gmail.com

Recenzent je doktorandem na Klinice adiktologie 1. LF UK a VFN v Praze.

Kniha *Dětství a společnost* Erika H. Eriksona, která vyšla poprvé v roce 1950, patří ke stěžejním dílům tohoto autora a ukazuje přesvědčivé zkoumání vývoje člověka v průběhu celého života. Autor přináší inovativní pohled na freudovskou psychosexuální teorii, kterou rozšiřuje o společenské vlivy, čímž se stává průkopníkem rámce psychosociálního vývoje. Podle jeho teorie má každý jedinec v každém věku určitý úkol a jeho splněním získává určitou hodnotu. Spojením klinické psychoanalýzy s novým přístupem ke kulturní antropologii se snaží ukázat, že zásadní vliv na osobnost má kultura, v níž jedinec vyrůstá. Eriksonův vhled do vzájemných souvislostí růstu každého jednotlivce a jeho koncepty identity, růstu a životního cyklu změnil způsob, jakým vnímáme sebe a společnost.

Kniha *Dětství a společnost* patří k zásadním dílům vývojové psychologie a představuje průlomovou teorii psychosociálního vývoje. Hlavní síla spočívá v rozšíření Freudových psychosexuálních stadií – začleněním sociálních a kulturních vlivů Erikson načrtl komplexnější obraz lidského vývoje. Jeho osm stadií pokrývá celé životní období, což zdůrazňuje myšlenku, že vývoj je kontinuální proces. Kromě toho se Erikson zaměřil na „identitu ega“, vědomý pocit sebe sama, který se vyvíjí v sociálním kontextu, což byl nový koncept, který zásadně ovlivnil pozdější výzkum. Eriksonova teorie má však také několik omezení. Nejvýznamnější kritika se obrací k její deterministické povaze. Tím, že předpokládá, že vývoj v životě se řídí předem danými etapami a krizemi, může příliš zjednodušovat dynamickou povahu lidského vývoje. Životní dráha každého jedince je utvářena jedinečnou směsicí vnitřních a vnějších faktorů, takže je obtížnější ji přehledně zařadit do jednotlivých stadií. Dalším omezením je Eriksonův etnocentrismus. Zakořenění teorie v západních kulturních normách a hodnotách nemusí být

nutně univerzálně použitelné. Různé kultury mohou mít odlišné normy, očekávání a hodnoty, což může významně ovlivnit vývojovou trajektorii jedince. Někteří kritici navíc tvrdí, že Eriksonova teorie postrádá empirickou podporu. I když jsou vývojová stadia dobře koncipována, je obtížné je vědecky testovat vzhledem k jejich široké a abstraktní povaze.

Kniha je rozdělena do čtyř hlavních částí a její současné vydání tyto části řadí jinak, než tomu bylo v původním vydání. Poskytuje ucelený pohled na lidský vývoj, přičemž zohledňuje jak psychologický, tak sociokulturní rozměr. Díky tomu, že Eriksonovo dílo ilustruje, jak se individuální a společenské faktory vzájemně ovlivňují v různých fázích života, zůstává klíčovým referenčním bodem v oblasti vývojové psychologie, vzdělávání a sociologie.

Erikson postuluje osm fází psychosociálního vývoje, z nichž každé je charakterizováno zásadní krizí. V době, kdy byl jedinec vnímán převážně izolovaně, Erikson do chápání osobního vývoje začlenil společenský kontext. Rovnováha mezi jednotlivcem a společností je tématem, které se v knize opakuje, odtud také pochází její výstižný název. V první fázi kojenectví (od narození do jednoho až jednoho a půl roku) se dítě rozhoduje, zda si tento svět zaslouží důvěru, nebo ne. Druhá fáze je raný věk (od jednoho a půl do čtyř let), kdy dítě řeší problém formování své nezávislosti a z konfrontace mezi autonomií a pochybnostmi se rodí vůle. Třetí fází je dětství (čtyři až šest let), kdy je rozhodnuto o alternativě mezi iniciativou a vinou, Erikson nazývá cílevědomost pozitivní akvizicí tohoto věku. Čtvrtou fází je školní věk (šest až jedenáct let), kdy dítě rozvíjí řadu dovedností a schopností. Pátou fází je dospívání (od jedenácti do dvaceti let), kdy je důležité porozumět veškeré rozmanitosti dosud naučených rolí a projevů a integrovat je všechny do jedné identity a sociální důvěry ve svět, nezávislost a iniciativa vytvoří novou integritu jednotlivce. Šestou fází je mládí (jedenadvacet až pětadvacet let), kdy hlavním úkolem věku je hledání životního partnera a je zde touha po úzké spolupráci s ostatními. Sedmá fáze je zralost (od dvaceti pěti do padesáti až šedesáti let) – tato životní etapa je spojena s řešením rozporu mezi schopností rozvíjet se a osobní stagnací. Osmá fáze je stáří (přes šedesát let), z opozice integrity (integrace) a zklamání (zoufalství) se rodí moudrost.

Popsané periodizační schéma navržené Ericksonem se nazývá epigenetický soubor, ve kterém jsou přítomny všechny věkové kategorie. Přejít z jedné fáze do druhé způsobuje krize identity. Krize jsou zde zlomové okamžiky, okamžiky volby mezi pokrokem a regresí, integrací a zpožděním. Žádný věk prožitý člověkem neprochází bez zanechání stopy, protože za života nelze konečně vyřešit jediný krizový rozpor, a to je rozpor s věkem.

Kniha *Dětství a společnost* představuje koncepty přínosné pro odborníky v oblasti adiktologie, zejména v kontextu popsaných fází a v doprovodných případových studiích.

Eriksonova stadia psychosociálního vývoje poskytují pevný rámec pro pochopení, prevenci a léčbu závislosti. Každé stadium představuje životní období, během něhož jedinec čelí určité krizi a v ideálním případě ji překonává. Pokud některá krize zůstane nevyřešena, může se jedinec stát zranitelným vůči maladaptivním mechanismům zvládnání, jako je například zneužívání návykových látek.

Kniha tak nabízí perspektivy pro odborníky pracující v oblasti adiktologie. Eriksonovy fáze psychosociálního vývoje se zaměřením na sociální vlivy a utváření identity poskytují pevný rámec pro pochopení, prevenci a léčbu závislostního chování. Významný aspekt závislosti spočívá v jejím propojení s identitou a vnímáním sebe sama. Eriksonova teorie zdůrazňuje utváření zdravé „identity ega“ prostřednictvím úspěšného zvládnutí psychosociálních krizí v jednotlivých vývojových stadiích. Zneužívání návykových látek často vzniká jako maladaptivní strategie zvládnání nevyřešených krizí, což vede k oslabení pocitu vlastního já.

Z preventivního hlediska Eriksonova teorie naznačuje, že podpora úspěšného zvládnání psychosociálních krizí může sloužit jako nárazník proti závislosti. Například intervence určené dospívajícím (stadium 5: identita vs. zmatek v rolích) by se mohly zaměřit na podporu silného pocitu sebe sama a pozitivních vrstevnických vztahů, čímž by se potenciálně snížila náchylnost ke zneužívání návykových látek jako prostředku přizpůsobení se nebo úniku.

Z hlediska léčby mohou Eriksonova stadia nabídnout cenné poznatky pro přizpůsobení intervenčních strategií. Rozpoznání specifické vývojové krize spojené s klientovým životním stadiem může být vodítkem pro terapeutické přístupy. Například mladý dospělý, který se potýká s „intimitou vs. izolací“, by mohl mít prospěch z terapií zaměřených na dovednosti budování vztahů a emoční intimitu, které by tyto oblasti přeformulovaly jako zdroje síly, nikoli jako spouštěče zneužívání návykových látek.

Eriksonova teorie navíc naznačuje, že při léčbě závislosti je důležité řešit základní problémy identity a sociální problémy. Tím, že odborníci pomohou jednotlivcům projít nevyřešenými krizemi, mohou podpořit zdravější strategie zvládnání a silnější pocit sebe sama, čímž se sníží závislost na návykových látkách pro sebeuklidnění nebo sebedefinici.

Je však nezbytné mít na paměti možná omezení Eriksonovy teorie, jako je její etnocentrismus a determinismus. Strategie léčby a prevence by měly být přizpůsobeny jedinečným zkušenostem jednotlivce a měly by brát v úvahu jeho kulturní zázemí a osobní působení.